

В.Ю. Горєлова
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»

Система принципів приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні

У статті досліджується теоретико-правові аспекти формування системи принципів детективної (розшукової) діяльності в Україні як специфічного виду правової дійсності та розкрито їхній зміст. Обґрунтовано, що важливим фундаментом формування даної системи має бути визнання домінуючої ролі права на повагу до приватного життя особи.

Ключові слова: детективна діяльність, принципи детективної діяльності, принцип поваги до приватного життя.

В.Ю. Горєлова
кандидат юридических наук,
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин,
Университет экономики и права «КРОК»

Система принципів детективної деятельности в Украине

В статье исследуется теоретико-правовые аспекты формирования системы принципов детективной (сыскной) деятельности в Украине как специфического вида правовой действительности и раскрыто их содержание. Обосновано, что важным фундаментом формирования данной системы должно быть признание доминирующей роли права на уважение частной жизни личности.

Ключевые слова: детективная деятельность, принципы детективной деятельности, принцип уважения к частной жизни.

V. Horielova
PhD in Law,
Docent of the Department of State and Legal Disciplines,
«КРОК» University

The system of principles of detective activity in Ukraine

In the article he article explores the theoretical and legal aspects of the formation of the principles of detective activity in Ukraine as a specific type of legal reality and discloses their content. As one of the main principles of this activity should be the right to respect for a person's private life.

Keywords: detective activity, principles of detective activity, the principle of respect for private life.

Постановка проблеми

На сьогодні актуалізується підвищення уваги законодавця до впровадження у правову систему нашої держави основних положень міжнародного права щодо захисту прав людини, що поєднано з вимогами ст. 3 Конституції України, відповідно до якої життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека людини визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. У контексті цього акцентується увага на детективній (розшуковій) діяльності, оскільки у цій сфері інтереси держави і суспільства гостро суперечать особистим інтересам зацікавленої особи (клієнта).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремим принципам, які розглядаються в цій статті, присвячували роботи такі науковці, як Д.П. Письменний, О.І. Галаган, В.М. Тертишник, Р.А. Халілев, П.М. Шапірко, П.М. Рабінович, А.В. Кочура, М.М. Міхеєнко та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Формування окремого різновиду правової дійсності завжди пов'язане з визначенням цілісної системи нормативно-правових вимог, які базуються на відповідних принципах. Детективна (розшукова) діяльність є одним із виняткових різновидів правової дійсності, яка має розглядатися в лоні формування в ній особливих принципів права, які зумовлюються характером відносин у цій діяльності. У зв'язку з тим, що досі не прийнято спеціального закону України про приватну детективну діяльність, система принципів наведеної діяльності вивчена недостатньо, і тому на сьогодні вбачається важливим дослідити, які ж ідеї мають стати нормативно-правовим стрижнем даного виду діяльності.

Формулювання цілей статті

Головною метою цієї статті є дослідження питання про правову обґрунтова-

ність запропонованих принципів, на яких має виконуватись детективна діяльність. Надати власне визначення поняттю «принципи детективної діяльності».

Виклад основного матеріалу дослідження

Слово «принцип» (з лат. Principium) перекладається буквально як «те, з чого все починається» [2]. В межах досліджуваного питання можна з упевненістю сказати, що вихідною (початковою) точкою має бути мораль, етична норма (які відносяться до сфери свідомості людини), а першоосновою – правила поведінки (теоретичний постулат), які повинні керувати сферою обґрунтованого або загально-визнаного знання та визначати поведінку детектива.

Категорію «принцип» з філософської точки зору прийнято розглядати у двох значеннях: як підставу, з якої слід виходити та якою необхідно керуватися у науковому пізнанні чи практичній діяльності, та як особисте переконання особи, яке означає її ставлення до реальності, норми її поведінки, стосунки з оточуючими [3, с. 309]. В наукових колах поняття принципу досліджують у трьох напрямках: по-перше, в якості джерела будь-якої теорії, науки, вчення, світогляду, програми; по-друге, в якості своєрідного атрибута для переконання, осмислення погляду на речі; по-третє, як основну або особливість в улаштуванні чого-небудь [4, с. 585]. Тобто категорія «принцип» є синонімом життєвої позиції, переконання, основи світогляду, фундаментального правила будь-якої діяльності. Таким чином, в площині детективної (розшукової) діяльності категорія «принцип» має бути тією платформою, на якій будуватиметься вся діяльність не лише приватного детектива, а й відповідного йому персоналу в межах детективного бюро чи фірми. Та така платформа в нашому випадку завжди матиме специфічну двохаровість: неухильне дотримання закону у практичній діяльності та внутрішнє переконання щодо моральності та ставлення до норми власної поведінки.

Спроба закріплення принципів діяльності приватної детективної діяльності

простежується у проекті Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 29.12.2015, а точніше у ст. 3 «Принципи приватної детективної (розшукової) діяльності» [5]. Відповідно до цієї статті приватна детективна (розшукова) діяльність ґрунтується на наступних принципах:

- верховенства права (панівного становища закону над інтересами осіб, і для даної діяльності це особливо актуалізується у зв'язку з тим, що саме під час приватної детективної (розшукової) діяльності збільшується імовірність незаконного вторгнення у приватне спілкування й особисте життя людини, що своєю чергою може призвести до порушення конституційних прав і свобод особи як об'єкта такої діяльності.);

- законності (що передбачає існування системи державних гарантій, які виключають можливість будь-яких зловживань під час проведення детективної (розшукової) діяльності та які повинні знайти своє відображення у низці норм відповідного законодавства);

- дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (означає, що будь-які порушення конституційних прав і свобод особи в детективній (розшуковій) діяльності неприпустимі, незважаючи на те, ким або чим би вони не були вмотивовані);

- збереження професійної таємниці – є важливою етичною вимогою, що передбачає уміння володіти професійною таємницею (зберігати секретність щодо кожного клієнта без винятку, незалежно від того, постійний він чи випадковий). Разом із тим, певне розголошення інформації може бути необхідним. Так, розголошення може стати обґрунтованим за законом або відповідно до судового порядку, але в таких випадках детектив повинен зберегти від розголошення ту інформацію, ще не відноситься до справи. Тобто не розголошувати інформацію в більшому обсязі, ніж передбачено. Також незбереження довірної або отриманої під час розшукової діяльності інформації не може бути визнане як порушення даного принципу у випад-

ках, коли така інформація слугує в якості попередження злочину, або якщо детектив має обґрунтовані причини вважати, що є вірогідність вчинення злочину. Окрім цього, необхідним вбачається розголошення відомостей, що були отримані детективом, в разі, якщо вони можуть слугувати доказами, що виправдовують особу або розкривають самообмову невинуватого в кримінальному процесі. Розголошення таємниці також може бути виправдане самозахистом детектива чи його колег від будь-якого звинувачення їх у протизаконній дії або неправомірній поведінці або в отриманні хабаря, але тільки в необхідних для справи межах.

Дотримання професійної таємниці детективом буде залишатися спірним питанням, поки у сучасному законодавстві України відсутнє чітке загальне поняття професійної таємниці, а її межі не встановлені, поки не визначені загальні критерії. Окрім того, необхідним вбачається не лише юридичне закріплення поняття «професійна таємниця», а й віднесення детективної таємниці до інших окремих її видів, таких як: лікарська (медична) таємниця, комерційна та службова таємниця, банківська таємниця, адвокатська та нотаріальна таємниця тощо;

- конфіденційності. Цей принцип означає, що зміст, обсяг та характер інформації, що надходить до детектива від його клієнта, визначаються її безпосереднім власником, а не законом чи іншим нормативним актом. Принцип конфіденційності спрямовується не тільки на розкриття інформації, а й на те, аби детектив не використовував (чи не вдавав, що використовує) її для особистої вигоди чи вигоди третьої сторони. Окрім того, детектив повинен вирішити, в якому обсязі можна розкрити отриману інформацію внаслідок своєї професійної діяльності інформацію до моменту передачі її клієнту. Він повинен розглянути такі важливі моменти: по-перше, уточнити, якого роду повідомлення очікується, при цьому детектив повинен упевнитися в тому, що клієнт є належним одержувачем інформації і має право на використання такої інформації, а по-друге,

чи буде детектив нести будь-яку юридичну відповідальність за розкриття інформації та за наслідки цього розкриття. Таким чином, з одного боку, перед детективом постає обов'язок дотримання конфіденційної таємниці, який виникає як наслідок укладення договору детектива з конкретним клієнтом, а з другого – дотримання детективної таємниці, що охороняється законом. На жаль, поки що не існує такої сильної гарантії, як детективна таємниця, що може бути значною прогалиною у випадку прийняття закону, яким регулюватиметься діяльність детективів, адже тільки узаконений принцип конфіденційності дозволить клієнту розкрити перед детективом усі найпотаємніші деталі своєї справи та дати йому впевненість, що все, що він викладе, залишиться під надійним захистом закону;

- взаємодії з правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Ідеться про те, що детективні фірми займають особливе місце серед недержавних суб'єктів щодо запобігання злочинності. З метою підвищення впливу на злочинні прояви необхідним є впровадження належної системи взаємодії з правоохоронними органами заради спільної мети – запобігання та припинення злочинів.

Наведені принципи, беззаперечно, в цілому відображають сутність загальних засад детективної діяльності, але хотілося б зазначити, що запропонований перелік не є вичерпним. Залишені поза увагою й інші, не менш важливі. Так, вбачається необхідним додаткове впровадження наступних принципів:

1. Принцип поєднання особистого та колегіального в процесі розшуку по справі;

2. Принцип сумлінності. Нормативне закріплення принципу сумлінності дасть можливість встановити важливі орієнтири для поведінки детектива. Виконання цього принципу має бути безперечним обов'язком детектива при виконанні ним умов договору з клієнтом. Втім, цей принцип у даному випадку завжди обмеж-

уватиметься лише здійсненням цивільних прав та виконанням цивільних обов'язків.

3. Принцип забезпечення роз'яснення прав та обов'язків. Цей принцип полягає в обов'язку детектива сприяти клієнтам у здійсненні їхніх прав та законних інтересів шляхом роз'яснення їм прав та обов'язків, попереджувати про наслідки вчинюваних ними дій або тих дій, які вони бажають вчинити для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

4. Принцип поваги до честі і гідності особи. Цей принцип складається у суспільстві й регламентується нормами моралі і правовими нормами. У демократичному і правовому суспільстві сукупність моральних відносин спрямована на задоволення запитів щодо визнання її гідності. У сфері детективної діяльності відбувається специфічний прояв принципу поваги до честі і гідності особи, оскільки така діяльність завжди відбувається на межі особистісного та суспільних потреб.

5. Принцип доступності означає можливість кожного легко і швидко отримати послугу від приватного детектива чи детективного бюро. Як елемент цього принципу тут виступає категорія «зрозумілість», що означає: умови договору (контракту) з особою на здійснення детективних послуг мають бути простими, точними, стислими.

6. Принцип рівності, що вказує на юридичну та соціальну рівність прав та обов'язків осіб перед законом незалежно від расової або релігійної приналежності, мови, статі, політичних переконань. Обов'язок детектива неупереджено ставитися до будь-якої особи, не надавати привілеїв за майновим чи посадовим становищем, забезпечити рівний доступ будь-кого до надання детективних послуг.

7. Принцип невтручання у приватне життя особи.

Даний принцип є особливо спірним, але необхідним у сфері детективної діяльності. Він відображений у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, де вказано, що «ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання

в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію», та «кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань» (ст. 17) [6], що фактично продубльовано у ст. 12 Загальної декларації прав людини [7], Конституції України (ст. 32), Кримінально-процесуальному кодексі (ст. 15) та в інших міжнародних та національних актах. Так, у ст. 15 Кримінально-процесуального кодексу встановлено, що ніхто не може збирати чи зберігати або використовувати та поширювати будь-яку інформацію про приватне життя особи без її згоди [8]. Згідно з п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що «кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції». Прописані також і певні виключення з наведеного правила, а саме у п. 2 ст. 8 цієї Конвенції зауважено, що «органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [9].

Таким чином, у Законі України «Про приватну (розшукову) діяльність» має бути встановлено підстави (точні та конкретні) та межі законного втручання у сферу приватного життя особи.

8. Принцип відповідальності. Означає,

що детективи та працівники детективних агентств зобов'язані дотримуватися всіх принципів детективної (розшукової) діяльності та нести відповідальність у випадку їх порушення. Цей принцип також означає створення чіткої організаційної структури (детективного агентства), що має включати: розробку положень про підрозділи агентства, посадові інструкції; встановлення відповідальності за упущення в роботі; розробку положень про преміювання; чітке прийняття наказів і розпоряджень; проведення інших організаційних заходів.

Висновки

На підставі вищезазначеного можна стверджувати, що принципи детективної діяльності потрібно розглядати як правила, норми поведінки і орієнтири діяльності, якими керуються детективи у своїй діяльності і в межах яких реалізуються цілі їхніх бюро чи агенств.

Встановлення на законодавчому рівні принципів детективної (розшукової) діяльності є необхідним і має на меті регулювання правових відносин, що функціонують у даній правовій сфері. Вони відіграють величезне значення для практичної роботи детективів, оскільки забезпечують дотримання правових норм, прийняття під час розшукової діяльності законних тактичних рішень та правильне використання результатів своєї діяльності. Окрім цього, цими ж принципами повинні керуватися й інші державні органи, посадові особи підприємств, установ, організацій усіх форм власності та окремі громадяни у разі, якщо вони виступають суб'єктами детективних (розшукових) правовідносин.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Юридический этимологический словарь / Р.Х. Алеев. – М. : ВИКОН, 2002. – 63 с.
3. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений [Текст] / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова ; Рос. АН ; Рос. фонд культуры. – М. : АЗЪ, 1995. – 928 с.
4. Сучасний словник із суспільних наук [Текст] / за ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. – Х. : Прапор, 2006. – 432 с.
5. Проект Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726 від 28.12.2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

7. Загальна декларація прав людини (рос/укр) ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

8. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст] : К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 254 с.

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 04.11.1950, ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004